

ЩИРО ВІТАЄМО ІЗ 85-РІЧНИМ ЮВІЛЕЄМ ТА 55-РІЧЧЯМ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ВІД МИНУЛОГО ДО МАЙБУТНЬОГО - ШЛЯХ ВЧЕНОГО ТА ВЧИТЕЛЯ

У вітчизняних та міжнародних наукових колах, серед моряків, спеціалістів морегосподарського комплексу, інших видів транспорту і космічної галузі далеко за межами нашої країни добре відомим, авторитетним і глибоко поважним є ім'я доктора медичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки і почесного працівника морського і річкового флоту України Леоніда Мойсейовича Шафрана, який зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної і світової гігієнічної науки, профілактичної токсикології, гігієни полімерних матеріалів, мікроелементології, адаптації людини у екстремальних умовах життєдіяльності, в першу чергу, в Світовому океані.

Леонід Мойсейович Шафран народився 18 лютого 1936 року у місті Коростень (Житомирська обл., Україна). Його дитинство прийшлося на складні воєнні часи: разом із матір'ю ще маленькому хлопчику довелося три роки перебувати в складних умовах евакуації в Оренбурзькій області, а потім ще рік - у військовій частині, де його з любов'ю називали «сином полку». День Перемоги Леонід Мойсейович зустрів разом із радянською армією в Берліні, і перебував там за місцем служби батьків до 1947 року.

У 1947 році разом із родиною переїхав до Чернівців, де у 1954 році закінчив середню школу із срібною медаллю. З дитинства Леонід Мойсейович мріяв про море, тому перший самостійний вибір у подальшому навчанні був зроблений на користь Військово-морського медичного училища підводного плавання в м. Одеса. У 1957 після закінчення учбового закладу отримав дипломом з відзнакою і воїнське звання – лейтенант медичної служби. У 1959 році, у зв'язку із скороченням Радянської армії, повернувся до м. Одеси, де вступив до Одеського державного медичного інституту ім. Н. І. Пирогова. Бажання отримати більш глибокі теоретичні знання, а також навички експериментальної роботи привело молодого дослідника на біологічний факультет Одеського державного університету, який він закінчив з відзнакою у 1964 році. На початку 1966 року він також отримав «червоний» диплом лікаря з лікувальної справи в медичному інституті. На цей час (з липня 1965 року) він вже завідував новоствореною Басейновою токсикологічною лабораторією (БТЛ) у Чорноморсько-Азовському

водздороввіділі МОЗ України, єдиним на теренах СРСР підрозділом, що комплексно вирішував проблеми гігієни і токсикології водного транспорту

Л.М. Шафран сформував колектив однодумців та професіоналів своєї справи, що дозволило в стислі терміни налагодити ефективну роботу нової лабораторії. Незабаром вона стала науково-практичним центром медицини водного транспорту Південного регіону, а потім і всіх інших морських і річкових басейнів країни. Її штат за короткий час виріс до 104 осіб. Тісні творчі зв'язки колективу лабораторії склалися з фаховими науково-дослідними організаціями Москви, Ленінграду, Києва, Харкова, Львова, Ростова на Дону, санепідслужбою на транспорті, Центральними науково-дослідними інститутами з технології суднобудування, НДІ «Прометей», Чорноморським, Азовським, Балтійським, Латвійським і рядом інших пароплавств, суднобудівними та судноремонтними підприємствами на всіх морських басейнах країни. Признанням високої кваліфікації співробітників лабораторії стала їх участь у програмах НВО «Енергія» з космічного матеріалознавства та безпеці життєдіяльності людини на космічних об'єктах, в тому числі за проектом «Союз-Аполон». У цей період було проведено також комплекс робіт щодо вивчення токсичних властивостей, механізмів дії, гігієнічної регламентації перевезення небезпечних вантажів морем. Одержані результати увійшли у Національні та міжнародні правила, підготовлені під егідою Міжнародної морської організації (ІМО) при ООН, на сесії якої в Лондоні в травні 1967 р. Л.М. Шафрана, як автора проекту медичної частини проекту, було обрано головою робочої групи медичних експертів (гігієністів і токсикологів) з завданням редагування, узгодження і затвердження документу. Важливим розділом досліджень стали також роботи щодо гігієнічних вимог при будівництві спеціалізованих суден для перевезення небезпечних вантажів – газозовів, хімовозів, балкарів, морських залізничних паромів тощо. Саме в цей час одержала імпульс для свого прискореного розвитку суднова (корабельна) токсикологія як важливий розділ профілактичної токсикології і гігієни транспорту.

Успішний захист кандидатської дисертації у 1968 році в Міжінститутській гігієнічній спеціалізованій науковій раді АМН СРСР (Москва) відкрив для вченого нові горизонти. Завдяки активній життєвій позиції і професіоналізму, Шафран Л.М. став експертом-токсикологом Міжурядової морської консультативної організації при ООН (Лондон, Великобританія), членом Консультативної ради ВООЗ з охорони здоров'я моряків (Женева, Швейцарія).

Наступний важливий етап його плідної праці був вже пов'язаний з філіалом Науково-дослідного інституту гігієни водного транспорту Міністерства охорони здоров'я СРСР, де у 1978 році він створив і очолив токсикологічну лабораторію, відділ гігієни і токсикології, а також став заступником директора з наукової роботи. У цей час, поряд з експериментальною

роботою в стінах інституту, Л.М. Шафран і його колеги проводили регулярні натурні виробничі дослідження безпосередньо на судах у далекому плаванні на посаді суднового лікаря та лікаря-дослідника протягом 2-х – 9-ти місяців, в тому числі кругосвітнє плавання на комплексно автоматизованому судні «Котовський», нових ролкерах, танкерах, хімовозах, газовозах 3-4-го покоління типу «Юрмала» і «Моссовет». Результати досліджень лягли в основу ряду положень з безпеки і медичного додатку до Міжнародного кодексу морських перевезень небезпечних вантажів (IMDG Code), вітчизняних «Правил морського перевезення небезпечних вантажів» (трьох видань 1968 1977 і 1990 рр.), Санітарних правил для морських, річкових суден і портів СРСР, обґрунтування максимально допустимих термінів безперервного плавання (захист часом), впровадження нових режимів праці та відпочинку плавскладу, експлуатації судів скороченими екіпажами, розробки системи професійного психофізіологічного відбору моряків, профілактики нейротоксикозів у членів екіпажів 4-х поколінь суден газовозов та хімовозів.

У 1982 році Л.М. Шафран успішно захистив докторську дисертацію в НДІ медицини праці та профзахворювань (Київ) на тему «Актуальні проблеми гігієни і токсикології у зв'язку з хімічними факторами на сучасних морських судах». У 1985 році йому було присвоєно вчене звання професора.

В період з 1992 по 2001 роки він також працював спочатку заступником, а потім й генеральним директором Біотехнологічного інституту (м. Одеса), був заступником директора з наукової роботи Центру морських досліджень та екобезпеки нафтотерміналів НАН України (м. Одеса).

За активну наукову діяльність в 2006 році Шафрану Л.М. було присвоєне почесне звання Заслуженого діяча науки і техніки України, а в 2008 році - звання Почесного професора Всеросійського НДІ гігієни залізничного транспорту (м. Москва). За вклад в розвиток безпеки транспортної галузі отримав звання Почесного робітника морського та річкового транспорту України.

Наукова діяльність Леоніда Мойсейовича також була відзначена орденом «Знак пошани», трьома урядовими нагородами СРСР, 5 медалями ВДНХ СРСР, значком «Відмінник охорони здоров'я» СРСР, срібною медаллю Бернарда Нохта Інституту морської медицини та тропічних захворювань в Гамбурзі (Німеччина), срібною медаллю та дипломом Міжнародного біографічного центра в Кембріджі (Англія), медаллю ім. М.В. Ломоносова МАНЕБ, почесним дипломом Інституту морської медицини в Гданську (Польща), грамотами Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України.

Він був обраний дійсним членом (академіком) Міжнародної академії безпеки життєдіяльності (МАНЕБ), Міжнародної академії «Людина в аерокосмічних системах»,

Академії наук суднобудування України. Л.М. Шафран став фундатором і був обраний головою Асоціації мікроелементологів України, головою Комісії з гігієни і токсикології полімерних матеріалів Комітету з питань гігієнічного регламентування МОЗ України, членом редколегій та редакційних рад ряду наукових журналів, як в Україні, так і за її межами. Як запрошений професор проводив курс лекцій в навчальних закладах Болгарії, Казахстану, Німеччини, Росії, Фінляндії.

Талановитий вчений був і залишається Вчителем для широкої плеяди його учнів і однодумців. Леонід Мойсейович створив свою наукову школу, з якої вийшло 9 докторів і більше 20 кандидатів наук. Він активно продовжує свою наукову і творчу діяльність в сфері гігієни і токсикології, психофізіології. В його науковому багажі більше 750 наукових праць, у тому числі 27 монографій, керівництв, довідкових видань, 35 авторських свідоцтв й патентів.

Такі монографічні видання (у співавторстві), як «Handbook of Nautical Medicine» (1984), «Общая токсикология: Тиоловые яды» (2002), «Теория и практика профессионального психофизиологического отбора моряков» (2008), «Металлотионеины» (2011), «Морская фумигация: Словарь-справочник по обеззараживанию карантинных грузов на судах и в портах / Под ред. проф. Л.М. Шафрана» (2012), «Тяжелые металлы: система биологического транспорта: монография» (2018), «Бионеорганическая химия с основами медицинской элементологии: Учебник» (2019), «Ртуть у ХХІ столітті: від постановки проблеми до її вирішення» (2020) є ґрунтовними етапними розробками у відповідних напрямках науки і профілактичної медицини. теперішній час практично єдиними фундаментальними роботами у цих галузях науки.

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження Шафрана Л.М. стали основою впровадження в практику багатьох нововведень, серед яких необхідно виділити найбільш ґрунтовні:

- участь в розробці національних та міжнародних правил морських перевезень небезпечних вантажів;
- оптимізація умов і розробка нових режимів праці і відпочинку екіпажів газовозів, хімовозів, танкерів, рефрижераторів, залізничних паромів;
- обґрунтування гігієнічних регламентів (ГДК, ОБРВ) більш ніж на 40 нових хімічних сполук;
- впровадження до застосування в суднобудуванні, на залізничному транспорті, в космічній, військовій та інших галузях понад 500 полімерних, 200 лакофарбових і 100 інших синтетичних матеріалів з важливими технологічними якостями та відповідно до вимог безпечного застосування як в умовах експлуатації, так і при виникненні надзвичайних ситуацій;

- обґрунтування принципу єдиного нормування хімічних сполук на основі системного підходу (МВ 1.1.5-088-02);

- розробка принципово нової концепції токсикології горіння полімерних матеріалів і створення системи сертифікації будівельних матеріалів за показниками токсичності продуктів горіння (ДБН В.1.1-7-2002 «Пожежна безпека об'єктів будівництва»).

- обґрунтування і розробка нової методології гігієнічної класифікації праці, побудови системи комплексної гігієнічної оцінки та атестації робочих місць (Державні санітарні норми та правила «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу»: Затверджено Наказом МОЗ України від 08.04.2014 року № 284. - К., 2014. - 37 с.

Багаторічні творчі зв'язки, плідна співпраця і особисті дружні відносини сформувалися і підтримуються між очолюваним Л.М. Шафраном науковим колективом з вченими і практиками Львова, в першу чергу, Національного медичного університету ім. Д. Галицького (ак. НАМНУ Д.Д. Зербіно, чл.-кор. НАМНУ М.Р. Гжегоцький, професори Б.М. Штабський, Б.П. Кузьмінов, В.І. Федоренко, канд. біол. наук Т.С. Зазуляк, В.А. Туркіна та інші. Спільні наукові дослідження, конференції, симпозіуми, школи токсикологів з міжнародною участю, підготовка нормативно-методичної документації, консультації і опоненція виконуваних і закінчених дисертацій – такий далеко не повний перелік напрямків творчої співпраці науковців Львова і Одеси. Свого часу до цієї роботи були залучені лікарі Львівської дорожньої СЕС на чолі з головним лікарем Владиславом Прокоповичем Думським. Часи минають, а життя продовжується.

До сьогоднішнього часу Л.М. Шафран залишається активним членом колективу, займаючи посаду заступника директора ДП «Український науково-дослідний інститут медицини транспорту» МОЗ України з наукової та лікувальної роботи, разом із нами вірить у майбутнє української науки, рухається вперед і спонукає інших до активного розвитку.

Третякова Олена Володимирівна, зав. відділом гігієни і токсикології ДП «Український науково-дослідний інститут медицини транспорту» Міністерства охорони здоров'я України, Одеса, доктор біологічних наук, старший науковий співробітник
Тел.: +380-96-762-55-97; E-mail: helen.tre67@gmail.com